

Ian McEwan

Mașinării ca mine
și oameni ca voi

Traducere din limba engleză
și note de Dan Croitoru

POLIROM
2019

Asemenea gânduri bombastice meritau încă un pahar, mai plin, și mi l-am turnat. Cu capul sprijinit în palma dreaptă, mă apropiam de zona aceea slab luminată unde autocompătirea devine ușor plăcută. Eu eram un caz special al acelui exil general, deși nu la Adam mă gândeam. Nu era mai inteligent decât mine. Nu încă. Nu, exilul meu era doar pentru o noapte și conferea o notă de suferință dulce și suportabilă unei iubiri lipsite de speranță. Cu cămașa deschisă până la brâu, cu toate ferestrele larg deschise, povestea de dragoste urbană de a te îmbăta meditând în arșița și praful și vacarmul estompat din nordul Clapham-ului, într-o metropolă a lumii. Dezechilibrul relației noastre amoroase era gigantic. Mi-am închipuit privirea aprobatoare a unui spectator așezat într-un colț al încăperii. Individul acela bine făcut, prăvălit pe scaunul lui uzat. Mai degrabă mă iubeam pe mine însumi. Cineva trebuia s-o facă. M-am răsplătit gândindu-mă la ea, la jumătatea extazului, și am cântărit caracterul impersonal al plăcerilor ei. Nu eram decât *destul de bun* pentru ea, la fel cum ar fi putut să fie mulți bărbați. Am refuzat evidența, că răceala ei era biciul care-mi îndemna dorința. Dar era ceva ciudat aici. Cu trei zile în urmă, îmi pusese o întrebare stranie. Tocmai făceam dragoste, în poziția clasică. Mi-a tras chipul către ea. Avea o privire gravă.

— Spune-mi, te rog, a șoptit ea. Ești adevărat?

N-am răspuns.

Și-a întors capul, așa că acum o vedeam în profil, pe când ochii i se închideau și ea se pierdea încă o dată într-un labirint de plăceri intime.

În noaptea aia, mai târziu, am întrebat-o ce vrusese să spună. „Nimic”, a fost tot ce mi-a răspuns, după care a schimbat subiectul. Eram adevărat? Adică dacă o iubeam cu adevărat, sau dacă eram sincer, sau dacă îi satisfăcusem nevoile atât de bine, încât i se păruse că visează?

Am traversat bucătăria ca să-mi torn restul de vin. Mânerul stricat al frigiderului trebuia smucit puternic într-o parte ca

Încuietoarea să se deschidă. Când mâna mi s-a strâns în jurul gâtului rece al sticlei, am auzit un sunet, un scârțâit deasupra capului. Locuisem îndeajuns de multă vreme sub apartamentul Mirandei ca să-mi dau seama exact în ce direcție se îndreptau pașii ei. Străbătuse dormitorul și acum șovăia în pragul bucătăriei. I-am auzit murmurul vocii. Nici un răspuns. A mai făcut doi pași în încăpere. Următorul avea s-o aducă pe o scândură din dușumea care când călcai pe ea scotea un măcăit retezat. În timp ce ciulisem urechile să-l aud, Adam a spus ceva. Și-a tras scaunul înapoi și s-a ridicat. Ca să mai facă un pas, ar fi trebuit să se deconecteze. Ceea ce trebuie să fi făcut, de vreme ce pasul său a fost cel care a aterizat pe scândura care făcea zgomot. Asta însemna că stăteau la mai puțin de un metru unul de celălalt, dar s-a scurs un minut până să se audă alt sunet, și atunci au răsunat pași, două rânduri de pași, luând-o înapoi spre dormitor.

Am lăsat ușa frigiderului deschisă pentru că zgomotul pe care-l scoate când se închide m-ar fi trădat. N-aveam de ales decât să-i spionez din dormitor. Așa că m-am dus acolo și am rămas lângă birou, trăgând cu urechea. Am estimat că mă aflam chiar sub patul ei când i-am auzit murmurul vocii, un ordin. Probabil că voia niște aer proaspăt în cameră, pentru că pașii lui Adam s-au îndreptat spre bovindoul victorian. Doar una dintre cele trei ferestre ale acestuia se deschidea. Și chiar și aia era greu de tras dacă afară era cald sau ploua. Lemnăria veche se contracta sau se dilata și se stricase ceva la contragreutate și la coarda care se întărise cu vremea. Epoca noastră putea inventa o replică acceptabilă a minții umane, dar nu exista nimeni în cartier care să repare o fereastră glisantă, deși câțiva încercaseră.

Dar mintea mea în ce stare era în timp ce stăteam fix dedesubt, într-un bovindou identic, reprodus de mii de ori la nivelul clădirilor construite la scară industrială la sfârșitul epocii victoriene? Se extinseseră pe cele cinci pogoane de garduri vii și stejari de hotar care înfrumusețau zonele limitrofe din sudul Londrei. Nu era bine – mintea mea, adică. Iar materializarea ei

spunea totul. Tremuram, transpiram, mai ales pe palme, pulsul mi se accelerase, eram într-o stare de așteptare surescitată. Frică, nesiguranță, furie. În bovindoul meu, o mochetă pătată și roasă, pusă prin anii '50, se întinde pe toată suprafața până la plintă. În cel al Mirandei, mocheta lăsa descoperită dușumeaua care, înainte de cele două războaie, fusese dată cu lac maro. Vreo biată fată cu șorț alb și bonetă, stând în patru labe, cu cărpa plin de ceară de dușumele în mână, nici în vis n-ar fi visat la ființa care într-o zi va sta în locul unde se lăsase ea pe brânci. L-am auzit cum își pune piciorul pe lemnul vechi, mi-am imaginat cum se apleacă să apuce fereastra de mânerule de metal de pe rama de jos și cum trage în sus cu puterea a patru bărbați tineri. A urmat o clipă de tăcere în care fereastra a opus rezistență, apoi a țâșnit în sus, izbindu-se de rama de sus cu un trosnet ca de pușcă și cu zgomot de sticlă spartă. Am scos un fornăit de încântare care ar fi putut să mă dea de gol.

Acum chiar că nu mai era nimic care să împiedice aerul un pic mai răcoros să intre în cameră. Veselia a început să mă părăsească în momentul când pașii lui Adam s-au întors acolo unde Miranda aștepta lângă pat. Ceea ce a murmurat în timp ce se îndrepta către ea s-ar fi putut să fie o scuză. Și vor fi venit și cuvintele prin care ea îl ierta, pentru că scurta ei propoziție a fost urmată de râsul lor în care se îngemănau tonul de mezzosoprană și cel de tenor. Îl urmaseam pe Adam și mă aflam acum iarăși lângă pat, la doi metri dedesubt. Posea abilitățile manuale de a o dezbrăca, și asta și făcea în clipa de față. Altfel cum s-ar explica tăcerea lor? Știam – bineînțeles că știam – că salteaua ei nu scotea nici un zgomot. Futon-urile japoneze, cu promisiunea lor de viață curată și simplă, de o claritate esențială, erau la modă pe atunci. Și eu, la rândul-mi, mă simțeam scaldat în claritate, cu toate simțurile purificate, stând acolo în beznă și așteptând. Aș fi putut să alerg într-un suflet în sus pe scări și să-i opresc, să dau buzna în dormitor ca un soț caraghios dintr-o carte poștală care se trimitea pe vremuri de la mare.

Dar situația mea avea și o latură palpitantă, nu doar de subterfugiu și descoperire, ci și de originalitate, de precedent modern, acela de a fi primul bărbat căruia îi pune coarne un artefact. Eram înaintea epocii mele, pe coama noului val, în fața tuturor când venea vorba să joc drama aceea a substituirii atât de des și de sumbru prevestită. Și mai era un element al pasivității mele: încă de pe-acum știam că eu eram cel care abătuse această năpastă asupra mea. Dar să lăsăm asta pe mai târziu. Deocamdată, în ciuda ororii pe care o stârnea trădarea, era mult prea interesant și nu mă puteam desprinde din rolul celui care trage cu urechea, voaiorul orb, umilit și vigilent.

Ochii minții, ori ai inimii mele, erau cei care priveau cum Adam și Miranda se culcau în îmbrățișarea fermă a futon-ului și-și găseau o poziție confortabilă pentru a-și înlănțui membrele. Am privit cum ea îi șoptește ceva la ureche, dar n-am deslușit cuvintele. Mie nu-mi șoptise niciodată la ureche în asemenea clipe. L-am văzut cum o sărută – mai lung și mai apăsător decât o sărutasem eu vreodată. Brațele care ridicaseră fereastra o cuprinseseră acum strâns. După câteva minute aproape că mi-am întors privirea când el a îngenunchiat cu venerație ca s-o satisfacă cu limba. Faimoasa limbă, umedă și caldă și nerăbdătoare, expertă în a articula uvulare și labiale, care confera autenticitate vorbirii lui. M-am uitat, fără să mă surprindă nimic. N-a satisfăcut-o pe deplin pe iubita mea, așa cum aș fi făcut-o eu, dar a făcut-o să-și arcuiască spatele ei zvelt, dorindu-l, iar el s-a plasat deasupra ei, cu gesturile lui ceremonioase și line de loris leneș, punct în care umilirea mea a atins desăvârșirea. Am văzut totul acolo, în întuneric – bărbații aveau să devină ceva desuet. Aș fi vrut să mă conving că Adam nu simte nimic și doar imită mișcările prin care se atinge uitarea de sine. Că nu va putea niciodată să știe ce știm noi. Dar Alan Turing însuși afirmase și scrisese adesea în tinerete că, în momentul în care nu putem face diferența între comportamentul unei mașinării și cel al unei persoane, trebuie să conferim caracter omenesc

mașinăriei. Așa că atunci când aerul nopții a fost străpuns de țipătul prelung și extatic care s-a diminuat până la un geamăt, stingându-se apoi într-un suspin înăbușit – am auzit efectiv toate astea la douăzeci de minute după ce se spărsese fereastra –, i-am conferit lui Adam privilegiile și obligațiile cuvenite unui individ aparținând aceleiași specii. Îl uram.

*

A doua zi dimineța, devreme, pentru prima dată după ani de zile, mi-am pus în cafea o linguriță de zahăr cu vârf. M-am uitat cum discul bine delimitat de lichid se învâрте încet în sensul acelor de ceasornic, apoi își pierde complet tendința, sfârșind într-un vârtej haotic. Era tentant, dar m-am abținut să văd asta ca pe o metaforă a propriei existențe. Încercam să-mi să-mi urnesc gândurile și abia dacă se făcuse șapte și jumătate. Nu peste multă vreme Adam sau Miranda o să se înființeze la ușa mea. Voiam ca gândurile mele și atitudinea mea să capete o formă coerentă. După o noapte de somn agitat eram deopotrivă deprimat și furios pe mine însumi, dar și hotărât să nu las să se vadă nimic. Miranda se ținuse la distanță de mine și astfel, după standardele contemporane, o noapte cu altcineva, chiar cu altceva, nu era tocmai o trădare. Cât despre dimensiunea etică a comportamentului lui Adam, exista o poveste cu un început straniu. În timpul grevei minerilor de acum doisprezece ani apăruseră mașinile fără șofer, mai întâi pe terenuri de teste, în general aerodromuri dezafectate, unde scenografi de film creaseră imitații de străzi, intersecții pe autostradă și varii situații de risc.

„Autonom” n-a fost niciodată cuvântul potrivit, pentru că noile mașini depindeau la fel de mult ca niște nou-născuți de rețelele de computere de mare putere conectate la sateliți și la radarele de la bord. Dacă inteligența artificială avea să conducă aceste vehicule în siguranță până acasă, ce set de valori sau

priorități vor trebui să fie incluse în soft? Din fericire, în filosofia morală exista întotdeauna un set de dileme amănunțit analizate, cunoscute în branșă drept „problema tramvaiului”. Adaptată lesne la mașini, tipul de problemă pe care și-l puneau acum producătorii și inginerii lor de soft era următoarea: tu sau, mai degrabă, mașina ta rulează cu viteza maximă admisă pe o șosea îngustă din suburbii. Traficul e fluent. Pe trotuar se află un grup de copii. Brusc, unul dintre ei, un copil de opt ani, o zbughește fix în calea ta, pe carosabil. Ai la dispoziție o fracțiune de secundă ca să iei o decizie – să-l seceri pe copil, să smucești de volan fie spre trotuarul plin de copii, fie spre sensul celălalt, situație în care o să te izbești frontal cu un camion care se apropie cu o sută treizeci de kilometri pe oră. Ești singur, așa că e-n regulă, te sacrifici sau te salvezi. Dar dacă soția ta și cei doi copii ai voștri se află cu tine în mașină? Prea simplu? Dacă sunt unica ta fiică, sau bunicii tăi, sau fiica ta însărcinată și ginerele tău, amândoi în vârstă de douăzeci și ceva de ani? Să ținem cont și de ocupanții camionului. O fracțiune de secundă e timp mai mult decât suficient pentru un computer să ia în calcul toți acești factori. Decizia va depinde de prioritățile cerute de soft.

În timp ce polițiștii călare îi atacau pe mineri, iar orașele industriale de pe tot cuprinsul țării își începeau lungul și tristul declin pentru cauza piețelor libere, s-a născut chestiunea eticii roboților. Industria producătoare de automobile din întreaga lume a apelat la filosofi, judecători, specialiști în etică medicală, specialiști în teoria jocurilor și comisii parlamentare. Apoi, în universități și în institute de cercetare, subiectul s-a extins de unul singur. Înainte ca hardware-ul să fie disponibil, profesori și studenții la postdoctorat au conceput un soft care scotea la iveală cele mai bune ipostaze ale noastre – toleranță, receptivitate, bunăvoință, lipsa dorinței de uneltire, a răutății ori prejudecății. Teoreticienii au gândit o inteligență artificială rafinată, călăuzită de principii bine trasate, care va învăța parcurgând mii, milioane de dileme morale. O asemenea inteligență ne-ar putea învăța